

Olika sätt att förhålla sig till forskningsanvändning inom omvårdnad

AnneCharlotte Berggren

En ökad kunskapsmängd inom omvårdnadsområdet kommer att ställa allt större krav på vårdgivare att ta till sig ny information och omsätta ny kunskap i den egna verksamheten. Studiens syfte var att utforska, beskriva och förstå barnmorskors förhållningssätt till användning av omvårdnadsforskning. Barnmorskor intervjuades med ingångsfrågan: Kan du beskriva något tillfälle då du använde resultat från omvårdnadsforskningen i ditt arbete? Den teoretiska utgångspunkten var att se forskningsanvändning som ett lärande. Intervjumaterialet kunde med hjälp av kontextuell analys, som är en metod utvecklad i nära anslutning till den fenomenografiska ansatsen, analyseras och presenteras i fyra olika beskrivningskategorier: professionellt, realistiskt, personligt samt eftertänksamt förhållningssätt till användning av omvårdnadsforskning.

Artikeln utgör ett utdrag och en bearbetning av författarens avhandling ”Hade jag inte läst de där artiklarna...”. Barnmorskors förhållningssätt till användning av forskningsresultat inom omvårdnad (2003).

AnneCharlotte Berggren är lärare på Sektionen för Hälsa och Samhälle, Högskolan i Halmstad, Box 823, 301 18, Halmstad, e-post: AnneCharlotte.Berggren@hos.hh.se

Bakgrund och syfte

Vikten och behovet av att forskningsbaserad omvårdnaden har i internationell litteratur belysts i över 40 år. I Sverige började denna process i anslutning till att vårdutbildningarna genom 1977 års högskolereform kom att ingå i universitets- och högskolesystemet, där högskolelagen föreskriver att ”utbildningen inom högskolan skall bygga på vetenskaplig grund” (SFS 1977:218, 2§). Un-

gefär samtidigt uppdrogs åt universitet och högskolor att sprida kunskap till det omgivande samhället, den så kallade ”tredje uppgiften” (SFS 1977:218, 6§). Klyftan mellan forskning och praktik är inte specifik för omvårdnad, den är känd i varje disciplin där teoretisk kunskap förväntas omsättas i praktisk yrkesutövning – kunskapens vägar till nytta är en klassisk fråga. Studier om hinder och möjligheter för forskningsanvändning är legio. Att forskningsresultat inte

används i praktik hänförs till brister i överföringen (forskarna) och/eller i mottagandet (användarna). Det pedagogiska intresset i samband med forskningsanvändning ligger kanske varken i spridningen av forskningsresultat eller i vilken utsträckning resultaten används utan i integreringen av den nya vetenskapliga kunskapen med den tidigare yrkeskunskapen. Vad är det som avgör om forskningsresultat accepteras eller avfärdas? Hur tänker barnmorskor om att använda resultat från omvårdnadsforskningen i sitt arbete? Har det någon betydelse att barnmorskor betraktas som relativt självständiga i sin yrkesutövning? Vad är det som gör skillnaden mellan att känna till ett forskningsresultat och att faktiskt använda sig av det i sitt arbete; skillnaden mellan att veta och att kunna? Omvårdnadsforskning syftar till ett bättre vetande inom disciplinen och omvårdnadens praktik kräver ett kunnande baserat på detta vetande. Transformationen från forskningsresultat till praktisk handling kan ses som en sekventiell process: information kunskap forskningsanvändning/lärande höjd yrkeskompetens ökad autonomi. Processen inleds med att i det här fallet barnmorskan möter information i form av olika forskningsresultat. En del av denna information integrerar hon med den kunskap hon redan har. När det barnmorskan vet omvandlas till något hon kan och använder är hon forskningsanvändare. Barnmorskans yrkeskompetens fördjupas genom att hon vet och kan mer inom sitt område. Forskningsanvändningen ger förutsättningar för att stärka barnmorskeprofessionen och höja kvaliteten på omvårdnadshandlingarna

inom reproduktiv och perinatal omvårdnad. Distinktionen mellan information och kunskap ser Tengström (1998) som att kunskap är förenad med en levande människa medan information är uppgifter som finns lagrade på olika sätt, men som ingen tagit till sig. Tengström (1987) menar att "varje omvandling av information till kunskap innehåller moment av tolkning" (a a, s 88) och sådana tolkningsprocesser går inte att formalisera. Studier visar att olika yrkesgrupper och olika individer har skilda informationsvägar och att de inte använder kunskap på samma sätt (Tydén, 1993; Persson, 1997; Robertson Hörberg, 1997).

I Socialstyrelsens kompetensbeskrivningar för sjuksköterskor och barnmorskor (1995:5) lyfts forskningsanvändning fram tillsammans med sex andra uppgifter¹.

"En barnmorska måste inom sitt yrkesområde följa, utnyttja och medverka i forsknings- och utvecklingsarbete samt initiera och leda utvecklingsarbete på en enhet för obstetrisk eller gynekologisk vård" (a a, s 68).

Bakom formuleringarna kan en instrumentell syn på kunskap och dess funktion anas; det finns vetenskapliga sanningar och om de tillämpas blir vården bättre. Praktiken berikas med hjälp av den kunskap, som utvecklas inom forskningen. Vetenskapsakademien (1994) kan tyckas förstärka detta synsätt genom att rekommendera ett slags forskningsanvändarkompetens;

"den kanske viktigaste kompetensen ... handlar om att lära sig hur man hittar, uppsöker, anpassar och använder kunskap, som kan ha tagits fram nästan var som helst i världen" (a a,

tema

s 11).

Barnmorskan finns som forskningsanvändare eller lärande aktör i ett praktiskt sammanhang. Forskning visar att barnmorskan i sin institutionella inramning i hälso- och sjukvårdens organisation har klara gränser för de uppgifter, som förväntas utföras av henne (Goodman, 1995; Fältholm, 1998; Milton, 2001). Genom att ställa frågan "Kan du beskriva något tillfälle då du använde resultat från omvårdnadsforskningen i ditt arbete?" var syftet med undersökningen att utforska, beskriva och förstå barnmorskornas sätt att förhålla sig till användning av omvårdnadsforskning i sitt arbete.

Metod och tillvägagångssätt

Är man intresserad av hur barnmorskor förhåller sig till att använda forskningsresultat i sitt arbete kan man välja en fenomenografisk inriktning. I nära relation till fenomenografin har den metodiska ansatsen kontextuell analys utvecklats (Svensson 1976, 1985, 1989). Den fenomenografiska inriktningen och den kontextuella analysen bygger på antagandet att varje människa förstår och ger mening åt det som händer i hennes omvärld utifrån sitt sätt att erfa världen. Fokus i kontextuell analys är urskiljning och avgränsning av delar i datamaterialet i avsikt att klarlägga det undersökta fenomenets karaktär. Fenomenet eller forskningsobjektet i den här studien är barnmorskornas förhållningssätt till forskningsanvändning. Den kontextuella analysen erbjuder möjlighet att tolka, i mening att ge innebörd åt, barnmorskornas förhållningssätt till forskningsanvändning, en tolkning med

stark förankring i det empiriska materialet. Metodvalet bygger på antagandet att barnmorskornas förhållningssätt till forskningsanvändning i praktiskt vårdarbete och som en i yrket ingående kompetens konstitueras genom deras uppfattning av omvårdnadsforskning och forskningsanvändning.

Barnmorskorna, som deltar i intervjuundersökningen, representerar barnmorskans ansvarsområden såsom de beskrivs av Svenska Barnmorskeförbundet (1995); den normala graviditeten, den normala förlossningen och eftervärden, antikonception, rådgivning och förskrivning av preventivmedel. Samtliga intervjuer (n=22), som är inspelade på ljudband, är utförda och överförda till text av författaren.

Den explorativa, tolkande och analytiska forskningsprocessen enligt kontextuell analys tog sin början i upprepade genomläsningar av hela materialet. Under läsningen av intervjuutskriften, där varje enskild intervju sågs som en avgränsad helhet urskiljdes signifikanta utsagor om det undersökta fenomenet "förhållningssätt till forskningsanvändning". Denna fas i analysarbetet vägledades av frågorna: Vad handlar det här egentligen om? På vilka sätt uttrycker barnmorskorna sin uppfattning av forskningsanvändning? Hur förhåller de sig till omvårdnadsforskning och till att använda forskningsresultat i sitt arbete? Det var viktigt att vara öppen för på vilket sätt varje enskild barnmorska utifrån sina referenspunkter i omvärlden uppfattade forskningsobjektet.

Genom att inta ett speciellt förhållningssätt till forskningsanvändning visar barnmorskorna på vilket sätt de

1/urskiljer och uppfattar forskningsanvändning, 2/vilken betydelse eller vilket värde forskningsanvändning har för dem, 3/vilka strävanden, avsikter eller intentioner de har med att använda forskningsresultat och 4/vilken disposition att handla som ligger i deras forskningsanvändning. Hur en individ relaterar sig till ett fenomen i dessa fyra dimensioner, menar Lindberg-Sand (1996), kan uttryckas som individens förhållningssätt till detta fenomen. Inom förhållningssätten kunde i intervjumaterialet ytterligare delar av fenomenet urskiljas. Den fortsatta analysen och tolkningen vägledades därför av frågan: Finns det ytterligare inriktningar i utsagorna, som kan befästa och berika de urskilda förhållningssätten? När barnmorskorna uttrycker sig om forskningsanvändning inom respektive förhållningssätt orienterar de sig i lägre eller högre grad mot 1/forskningsresultatet i sig, 2/till sig själva som individer, 3/till professionen och 4/till arbetskulturen. Dessa fyra orienteringar ger ytterligare aspekter på vad forskningsanvändning betyder för barnmorskorna och vad de ser för mening med att använda forskningsresultat i vården.

Resultat

Utifrån den här använda definitionen av förhållningssätt kan fyra kvalitativt skilda förhållningssätt till forskningsanvändning beskrivas; professionellt, realistiskt, personligt samt eftertänksamt, se figur 1. Det är viktigt att notera att de beteckningar, som givits åt förhållningssätten enbart är beskrivande, ej värderande. Förhållningssätten redovisas inte heller i någon rangordning eftersom

det inte finns något yttre kriterium att relatera till. Vad som betraktas som rätt eller fel forskningsanvändning har ännu ingen tagit ställning till, däremot finns i litteraturen beskrivningar om olika sätt att använda forskning (Weiss, 1979).

Professionellt förhållningssätt

Det professionella förhållningssättet till forskningsanvändning karaktäriseras av ett aktivt ställningstagande, som tar sin utgångspunkt i att användning av forskningsresultat uppfattas vara ett *stöd* för en bättre omvårdnad och en utveckling av professionen. Utmärkande för förhållningssättet är att det finns ett intresse i att inhämta ny kunskap och använda den. De forskningsresultat, som är kända och använda, uppfattas vara av den karaktären att de ger möjlighet att bedriva en bättre vård. Barnmorskorna refererar till forskning när de vidtar olika åtgärder och de argumenterar utifrån olika forskningsresultat med såväl läkare, under/barnsköterskor som patienter. Forskningsanvändning inom en vårdenhet måste omfatta samtliga personalgrupper för att bli framgångsrik, bristande information om orsaker till förändringar kan leda till onödiga missförstånd. Förhållningssättet präglas av en tilltro till omvårdnadsforskning och forskningsanvändning, som ett betydelsefullt inslag i yrkeskompetensen för att stärka barnmorskorna både som individer och som grupp även om erfarenhet i yrket också värderas högt. Genomgående präglas förhållningssättet av uppfattningen att omvårdnadsforskning och forskningsanvändning behövs. Forskning inom det egna området utgör en grund för att öka gruppens trovärdig-

tema

het inför läkarna som grupp. I det här förhållningssättet framgår att en enskild barnmorska har stora möjligheter att om-sätta forskning i praktiskt arbete inom det egna ansvarsområdet. Barnmorskorna uppfattar sig inte utsatta för några påtryckningar ”uppifrån”, de uppfattar inte Socialstyrelsens krav på att följa och utnyttja forskning inom sitt område som ett ”uppifrånperspektiv” utan som en strategi för att stärka professionen och förbättra vården. De förväntar sig inte heller någon hjälp från vårdcheferna utan ser att ansvaret är deras. Med detta förhållningssätt ser barnmorskorna sig själv som professionell och yrket som en profession jämställd med läkarprofessionen och att det är en självklarhet att arbetet ska forskningsbaseras.

Realistiskt förhållningssätt

Det realistiska förhållningssättet till forskningsanvändning präglas av både en avvaktande och en förväntansfull inställning till detta inslag av verksamhet i vardagsarbetet. I den här beskrivningskategorin uttrycks en ambivalens, som i många delar kan beskrivas med konjunktionen antingen – eller. Antingen går man på kurs och läser omvårdnad eller är man på arbetet och tar hand om patienter. Barnmorskorna uppfattar sin situation som dubbelarbetande krävande, vilket innebär att de måste göra prioriteringar och detta ger dem en realistisk syn på sin relation till forskningsanvändning. De uppfattar forskningsanvändning som något som gör *anspråk* på deras tid. De forskningsresultat, som leder till att patienterna får det bättre omsätts i praktiken. Då har barnmorskorna inga problem med att förändra

sitt arbetssätt. Däremot finns det motstånd i att förändra sitt arbete om man inte riktigt förstår nyttan av forskningsresultatet. Trots en pressad arbetssituation stöttar barnmorskorna varandra på arbetsplatsen och i arbetsgruppen för att försöka lära sig mera om omvårdnadsforskning. Barnmorskorna uppfattar inte något stöd från läkargruppen i sina ansträngningar att ägna sig åt omvårdnadsforskning. Förhållningssättet präglas av synsättet att det på en arbetsplats ska vara goda relationer mellan olika yrkesgrupper, vilket leder till att barnmorskorna intar en avvaktande hållning till forskningsanvändning. Detta speglar också hur barnmorskorna ser på sig själva i en traditionell, till vissa delar underordnad, kvinnoroll. Fortfarande är det mycket som visar att det som kallas omvårdnadsforskning inte på ett naturligt sätt ingår i vårdpraktiken.

Personligt förhållningssätt

I det personliga förhållningssättet till användning av omvårdnadsforskning utgår barnmorskorna ifrån vad de på ett personligt plan vill åstadkomma med och genom sitt arbete. Förhållningssättet präglas av att barnmorskornas egen personlighet har stort genomslag i arbetet. Barnmorskor med ett personligt förhållningssätt uppfattar forskningsanvändning som en *inblandning* i den egna yrkesutövningen. Ett personligt förhållningssätt medför inte en negativ inställning till forskningsanvändning/lärande. Snarare är det så att barnmorskor med ett personligt förhållningssätt till forskningsanvändning förhåller sig selektivt aktiva i sitt lärande och använder ny kunskap som passar dem och ger dem

arbetstillfredsställelse.

När forskningsresultat används i praktik utifrån ett personligt förhållningssätt är det exempelvis inte som i det professionella förhållningssättet i första hand därför att barnmorskorna har inspirerats av forskningsresultatet i sig och dess positiva effekter för patient och profession. Inom det personliga förhållningssättet framstår inte heller nyttoperspektivet, som i det realistiska förhållningssättet, vara avgörande för forskningsanvändningen. När forskning används är det en personligt baserad användning och ibland som en ögonblickets ingivelse. Samtidigt framträder ett motstånd mot medikaliseringen av förlossningarna där ett visst revirtänkande blir synligt genom den gråzon mellan det normala och det medicinska, som kan befolkas av både läkare och barnmorskor. Bäst fungerar arbetet om barnmorskorna får sköta sitt och läkarna sitt och när dessa grupper respekterar varandras ansvarsområden. Sjukvårdens hierarkiska struktur skymtar fram i det här förhållningssättet genom att även om barnmorskorna vet att de har frihet att läsa vetenskapliga rapporter under arbetstid är det svårt att säga till en chef att man tar sig den friheten. Forskningsresultat används när det inte påverkar rutinerna i alltför hög grad samt stör så lite som möjligt och då den nya kunskapen stämmer med den egna synen på hur omvårdnaden bör utformas.

Eftertänksamt förhållningssätt

Det eftertänksamma förhållningssättet till forskningsanvändning präglas av en tilltro till kunskaps- och yrkesmässigt växt genom praktiskt arbete. Det är

främst genom erfarenhet i yrket som man blir en skicklig barnmorska. Detta innebär att barnmorskorna ställer sig något fundersamma till omvårdnadsforskning och till forskningsanvändning i arbetet. Forskningsresultat är en *bekräftelse* på det de redan vet och kan. Det arbete de utför är i överensstämmelse med de forskningsresultat som presenteras och därför är barnmorskorna, om de inte konfronteras med forskningsanvändning som ett tydligare krav, tillfreds med sitt sätt att arbeta. Hantverkskickligheten i yrket poängteras och det läggs mindre vikt vid ett vetenskapligt kunnande. Det ligger också närmare till hands att inhämta information från exempelvis kollegor på andra sjukhus än från vetenskapliga tidskrifter. Detta kan ses som ett uttryck för att forskningsresultat sprids effektivare genom sociala nätverk än genom vetenskapliga rapporter och tidskrifter. Inom förhållningssättet görs skillnad på praktiker och teoretiker, där det framhålls att det är praktikern, som kan barnmorskeyrket. Vårdchefers insatser när det gäller information om nyheter uppskattas, men det kollegiala stödet kan bli bättre. Barnmorskorna uppger att det vore bra för professionen om barnmorskekåren anammade det här med forskning och lärde sig att dokumentera och skriftligt redovisa sina erfarenheter och inte bara lita på den muntliga traditionen.

Sammanfattning av resultatet

Till syvende och sist visar det sig inom samtliga förhållningssätt att det är konsekvenserna av användandet - om användandet uppfattas vara till nytta och om barnmorskorna uppfattar att de är

tema

tillfreds med att använda forskningsresultat - som är avgörande för om forskningsanvändning, ett lärande, sker. Ett lärande äger rum när forskningsresultat

taten uppfattas ha en positiv betydelse och/eller när barnmorskorna känner sig tillfreds med att använda kunskapen (figur 1).

Figur 1. Barnmorskornas förhållningssätt till användning av omvårdnadsforskning.

Förhållningssätt till forskningsanvändning	professionellt	realistiskt	personligt	eftertänksamt
Uppfattning av forskningsanvändning	stöd	anspråk	inblandning	bekräftelse
Dominerande orientering	forskningsresultatet per se		individen	
Syn på forskningsanvändning som ett lärande	nytta		tillfredsställelse	

Barnmorskorna som individer, deras motivation och känsla tillsammans med innehållet i det som presenteras som forskningsresultat avgör forskningsanvändningen. I arbetet med att förstärka forskningsanvändningen inom barnmorskans verksamhetsområde visar studien att det är forskningsresultatet i sig/budskapet och individen/barnmorskan, som bör vara föremål för intresse då dessa har betydelse för om omvårdnadsarbetet kommer att forskningsbaseras eller ej.

Diskussion

De skilda förhållningssätten kan komplicera framväxten av ett forskningsbaserat vårdarbete. Inom samtliga förhållningssätt reflekterar barnmorskorna kring egna erfarenheter när ny kunskap relateras till tidigare kunskap. Den diskussion om nya forskningsresultat, som barnmorskorna för på sina arbetsplatser

bidrar till att öka förståelsen för det de läst eller hört. Tydén m fl (2000) skriver i en studie om socialsekreterares forskningsanvändning att deras lärande i arbetet är organisatoriskt planlöst och att kunskapsbildningen utgör ett individuellt projekt. Barnmorskornas forskningsanvändning som ett lärande kan också betraktas som individuella projekt. På ett liknande sätt menar Robertson Hörberg (1997) att när lärare i skolan använder ny kunskap gör de det mer eller mindre omedvetet, när det passar dem, och uteslutande på egna villkor.

Forskningsanvändning är ett lärande, som äger rum efter det att den formella yrkesutbildningen till barnmorska är klar. Det framgår av intervjuerna att detta lärande kan definieras som ett självstyrt lärande och ingå i det som kallas efterutbildningsfasen (Pedersen, Prestegaard, 1997). När denna efterutbildningsfas infaller befinner sig barn-

morskorna i olika perioder av sitt liv. Mitt i yrkeslivet och i olika livscyklar förväntas barnmorskorna att till synes på egna initiativ och av egen kraft använda forskningsresultat i sitt dagliga arbete. Barnmorskorna är utlämnade åt att själva välja de resultat som ska användas. Om användning av resultat från omvårdnadsforskningen ger bättre omvårdnad borde alla patienter få del av detta. Enskilda barnmorskors förhållningssätt till forskningsanvändning bör inte vara avgörande för om ny kunskap används i praktiken eller inte.

Barnmorskors förhållningssätt till forskningsanvändning/lärande kan profileras genom att lyfta fram olika aspekter av forskningsanvändning som betonas i de skilda förhållningssätten. Barnmorskor med ett professionellt förhållningssätt ser forskningsanvändning och det livslånga lärandet som en självklar arbetsuppgift. För barnmorskor med ett realistiskt förhållningssätt är det viktigt att förstå nyttan av de forskningsresultat, som de förmodas använda. Barnmorskor med ett personligt förhållningssätt sätter stor tillit till sin egen förmåga att bedöma vilken vård mor, baby och familj kräver. Denna tillit till sig själv i barnmorskerollen är en tillgång vid urval och kritisk bedömning av forskningsresultat. De forskningsresultat som kommer att bli föremål för användning måste ovillkorligen tillföra något bättre och på ett enkelt sätt smälta in i arbetet och en förändring av gamla vanor. Barnmorskor med ett eftertänksamt förhållningssätt jämför nya forskningsresultat med det egna sättet att arbeta. Nya forskningsresultat ska alltid värderas och bedömas i relation till den

beprövade erfarenheten.

De skilda förhållningssätten kan uppfattas som begränsande, vilket kan motverka att forskningen får genomslag i praktiken. Kunde man sammanföra ensidigt fokuserade, men dock viktiga, aspekter från de skilda förhållningssätten finns en möjlighet att utveckla ett *kollektivt förhållningssätt* karaktäriserat av mångsidighet. Ett kollektivt förhållningssätt till forskningsanvändning för att etablera en *barnmorskornas forskningskultur i vården* rekommenderas således. Med utgångspunkt i det empiriska resultatet kan inslag från de olika förhållningssätten kombineras till ett kollektivt förhållningssätt till forskningsanvändning:

- från det professionella förhållningssättet: att kontinuerligt inhämta ny kunskap, som ett naturligt inslag i det dagliga arbetet
- från det realistiska förhållningssättet: att öka förståelsen för vetenskapliga uttryckssätt och hur forskning bearbetas för att användas
- från det personliga förhållningssättet: att vidmakthålla tilliten till sig själv i barnmorskerollen
- från det eftertänksamma förhållningssättet: att värdera den beprövade erfarenheten och relatera den till vetenskapligt framtagen kunskap

Att i sin vardag använda ett och annat tilltalande forskningsresultat är kanske inte så revolutionerande. Men att teori- och forskningsbaserad omvårdnads praktik är en omfattande process, som kan ses som en smärre revolution. För att skapa en barnmorskornas forsk-

tema

ningskultur i vården måste den tradition brytas, som säger att när en barnmorska tar sin examen är hon färdigutbildad. Ett fortsatt lärande måste vara en naturlig del av yrkesverksamheten. Kanske problemet med klyftan mellan forskning och praktik kan beskrivas som ett etiskt dilemma. Janik (2000) menar att det som hindrar en distriktsläkare från att omsätta kunskap i praktik inte är de tekniska procedurerna, de är oftast sekundära, utan det är de mänskliga. Det kanske är ett av forskningsanvändningens dilemman, att det inte handlar om teknik utan om människor. Den etiska dimensionen i barnmorskornas arbete är viktig att beakta även när det gäller forskningsanvändning. Den moraliska komponenten i yrkesutövningen ligger på den enskilde vårdgivaren. Forskningsanvändning är inte enkelt teknisk utan komplicerat mänsklig.

Summary

This qualitative study based on interviews with 22 midwives showed that results from research within the caring sciences were used in their daily clinical practice. The willingness to use new knowledge was based on the results as such, the utility and the culture of the workplace. The conclusions are that research findings should be a natural part of the professional development for midwives who need to have an open mind to innovations and at the same time a critical attitude to new research findings. The integration of new knowledge is an important issue to stay confident in the professional role.

Referenser

- Fältholm, Y. (1998) Work, cooperation and professionalization. A multiple case study. Doktorsavhandling. Luleå: Institutionen för arbetsvetenskap, Luleå tekniska universitet.
- Goodman, S.E. (1995) Gender, technology and knowledge. Licentiatavhandling. Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Janik, A. (2000) Education at the Crossroads. Lifelong Learning and the Humanities. Concepts and Transformation, 5, 269-281.
- Lindberg-Sand, Å. (1996) Spindeln i klistret. Den kliniska praktikens betydelse för utveckling av yrkeskompetens som sjuksköterska. En etnografisk-fenomenografisk ansats. Doktorsavhandling. Lund: Pedagogiska institutionen, Lunds universitet.
- Milton, L. (2001) Folkhemmets barnmorskor. Den svenska barnmorskåkårens professionalisering under mellan- och efterkrigstid. Doktorsavhandling. Uppsala: Department of History, Uppsala universitet.
- Pedersen, O.B., Prestegaard, K. (1997) Livslang laering – hvordan laerer leger? Nordisk Medicin, 1, 14-23.
- Persson, B. (1997) Kunskapsöverföring till yrkesverksamma inom landskapsarkitektens arbetsfält. Doktorsavhandling. Uppsala: Acta Universitatis Agriculturae Suecia Agraria 33, Uppsala universitet.
- Robertson Hörberg, C. (1997) Lärares kunskapsutnyttjande i praktiken. Ett personligt och kontextuellt perspektiv på vardagskunskap och forskning. Doktorsavhandling. Linköping: Stu-

- dies in Education and Psychology, Linköpings universitet.
- SFS 1977:218 Högskolelagen.
- SOSFS 1995:5 Kompetensbeskrivningar för sjuksköterskor och barnmorskor. Stockholm: Allmänna råd från Socialstyrelsen.
- Svenska Barnmorskeförbundet. (1995) I livets tjänst. Om barnmorskans ideologi och yrke.
- Svensson, L. (1976) Study skill and learning. Doktorsavhandling. Göteborg: Studies in Educational Sciences 19, Göteborgs universitet.
- Svensson, L. (1985) Contextual analysis: The development of a research approach. Paper presented at the 2nd Conference in Qualitative Research in Psychology, Leuden, The Netherlands.
- Svensson, L. Fenomenografi och kontextuell analys. I Som vi uppfattar det. Elva bidrag om inlärning och omvärldsuppfattning. (1989) Säljö, R., Dahlgren, L-O., Svensson, L., Perneman, J-E., Fransson, A. Lund: Studentlitteratur.
- Tengström, E. (1987) Myten om informationssamhället – ett humanistiskt inlägg i framtidsdebatten. Stockholm: Rabén & Sjögren,
- Tengström, E. (1998) Hur förändras våra livsvillkor? En kritisk betraktelse av K-samhället, IT-samhället och kunskapsamhället. Stockholm: Rabén Prisma.
- Tydén T. (1993) Knowledge interplay. User-oriented research dissemination through synthesis pedagogics. Doktorsavhandling. Uppsala: Studies in Education, Uppsala universitet.
- Tydén, T., Josefsson, C., Messing, J. (2000) Socialsekreterare och kunskapsbildning. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Vetenskapsakademien. (Ds 1994:3) Agenda 2000. Kunskap och kompetens för nästa århundrade. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Weiss, C. (1979) The many meanings of research utilization. Public Administration Review,39, 426-31.

Noter

- 1 De övriga är: 1/ förebyggande arbete; 2/ omvårdnad; 3/ undersökningar och behandlingar; 4/ information och handledning; 5/ planerings- och ledningsuppgifter; 6/ katastrofberedskap (Soc.styr 1995:5).